Οι «ουτοπικές» προσδοκίες του Σχεδίου Διαχείρισης Υδάτων Θεσσαλίας και η επίλυση του υδατικού προβλήματος της Θεσσαλίας

Από τον Κώστα Γκούμα*

Τις τρεις τελευταίες δεκαετίες τουλάχιστον, η Θεσσαλία βιώνει τις επιπτώσεις ενός σύνθετου υδατικού προβλήματος, το οποίο με την κλιματική κρίση θα γίνει οξύτερο.

Στον βαθμό που δεν επιλύεται, επηρεάζει την υδατική ασφάλεια (από πλημμύρες και ξηρασία) των Θεσσαλών, το περιβάλλον (λιστρικήεκμετάλλευση υδατικών οικοσυστημάτων - εξάντληση υπόγειων νερών και ποταμών, διάβρωση εδαφών) και την οικονομία (γεωργία που φθίνει και ήδη την εγκαταλείπουν οι αγρότες λόγω και έλλειψης νερού).

Η Ευρωπαϊκή Οδηγία – Πλαίσιο για τη Διαχείριση των Υδάτων (Οδηγία 2000/60/ΕΚ) που αποτελεί μια καινοτόμο προσπάθεια προστασίας και διαχείρισης των υδατικών πόρων (παρότι πέρασαν 20 χρόνια από τη θεσμοθέτησή της), έχει ως τελικό ΣΤΟΧΟ τη σταδιακή επίτευξη και διατήρηση της «καλής κατάστασης» όλων των υδάτων.

Η χώρα μας ουσιαστικά δραστηριοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας 2010, όταν εκπονήθηκαν τα πρώτα Σχέδια Διαχείρισης, μεταξύ των οποίων και το Σχέδιο Διαχείρισης Λεκανών Απορροής (ΣΔΛΑΠ) Θεσσαλίας.

Με τη σημασία και τη χρησιμότητα του ΣΔΛΑΠΘ, ως εκσυγχρονιστικού εργαλείου διαχείρισης υδάτων και πως θα μπορούσε να συμβάλλει στην επίλυση του διαχρονικού υδατικού προβλήματος της Θεσσαλίας, ασχοληθήκαμε πολλές φορές στο παρελθόν, δημόσια με άρθρα στα ΜΜΕ, αλλά και σε επιστημονικές ή άλλες εκδηλώσεις.

Σήμερα όμως, επτά χρόνια μετά την πρώτη έγκριση (2014) του ΣΔΛΑΠ Θεσσαλίας και τέσσερα χρόνια μετά την 1η αναθεώρησή του (2017), εκτιμούμε ότι σημαντικά ζητήματα όπως η εξοικονόμηση νερού, η μείωση των αντλήσεων από υπόγεια οικοσυστήματα, η σταδιακή αποκατάσταση του οικολογικού ελλείμματος (3.000 εκατ. κ.μ. υπόγειου νερού), καθώς και επιμέρους υδατικά θέματα που αφορούν χιλιάδες συμπολίτες μας στην ύπαιθρο, δεν έχουν αντιμετωπισθεί και δεν πρόκειται να επιλυθούν στην επόμενη δεκαετία.

Για να προσεγγίσουμε συστηματικά και ολοκληρωμένα το υδατικό πρόβλημα δεν μας λείπει η επιστημονική κατάρτιση, η τεχνολογία, ούτε και το όραμα (όπως περιγράφεται στο ΣΔΛΑΠΘ). Δεν κατορθώσαμε επίσης, μέχρι σήμερα να συμφωνήσουμε για τις βραχυπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες πρακτικές, καθώς και τις μικρές ή μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεις.

Με αφορμή λοιπόν και τον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Περιβάλλοντος, είναι επίκαιρο, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, το ερώτημα:

Θα υπάρχει νερό για το «αύριο» της Θεσσαλίας και την επιβίωση της Γεωργίας;

Η απάντηση στο ερώτημα δύσκολη και σίγουρα δεν μπορεί να γίνει με τις θεωρητικές προσεγγίσεις του ΣΔΛΑΠΘ, τις οποίες ορισμένοι θεωρούν θέσφατο.

Το οικοδόμημα όλου του σχεδίου, βασίζεται στην καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης, στον σχεδιασμό δράσεων, μέτρων και έργων (με τα οποία επιχειρείται ο μηδενισμός του ελλειμματικού υδατικού ισοζυγίου και η επίτευξη της «καλής» κατάστασης των υδατικών συστημάτων της Θεσσαλίας) και στην ΠΡΟΣΟΧΙΑ ότι αυτά θα υλοποιηθούν.

Πρέπει όμως να είμαστε ρεαλιστές, να προσεγγίσουμε -με τα δεδομένα που διαθέτουμε- τι πρόκειται να συμβεί τα επόμενα χρόνια στη Θεσσαλία και να μην εθελοτυφλούμε.

Φοβάμαι ότι αν δεν βρεθεί η κοινή συνισταμένη, από όλους όσοι εμπλέκονται στη διαχείριση του νερού, δηλαδή χρήστες νερού, φορείς αγροτών και Αυτοδιοίκησης αλλά και συνολικά η Πολιτεία, τότε οι αναπτυξιακές προοπτικές της Θεσσαλίας θα είναι περιορισμένες, η κατάσταση των υδατικών οικοσυστημάτων της θα επιδεινωθεί, ενώ το όραμα της Οδηγίας 2000/60 για το 2027 θα τεθεί υπό αμφισβήτηση εκ των πραγμάτων.

Γνωρίζοντας από πρώτο χέρι τις δυσκολίες και αδυναμίες που υπάρχουν στη δημόσια διοίκηση και το θολό περιβάλλον συναρμοδιοτήτων των εμπλεκόμενων φορέων και χρηστών νερού, δεν θα ήθελα να μηδενίσω τις όποιες προσπάθειες έγιναν ή/και γίνονται κατά καιρούς στον τομέα αυτόν. Συνήθως όμως είναι μεμονωμένες, αποσπασματικές, αντιοικονομικές και συχνά σπάταλες για να μην πω και πελατειακές.

Σε κάθε περίπτωση είναι χωρίς «μπούσουλα» και σχέδιο.

Σήμερα, στα μέσα του 2021, ελάχιστα υλοποιήθηκαν από όσα προβλέπονται (ήδη από το 2014 και το 2017) στο ΣΔΛΑΠΘ, ενώ δεν φαίνεται να αποτρέπεται η περαιτέρω επιδείνωση της κατάστασης των υδατικών πόρων, ενόψει μάλιστα και της κλιματικής κρίσης.

Παρά τα όποια θετικά βήματα, ισχυρίζομαι ότι η απόσταση που μας χωρίζει από το όραμα μιας Θεσσαλίας, που θα ισορροπεί οικολογικά και θα ανταποκρίνεται στις προτεραιότητες του παραγωγικού τομέα (Γεωργία, Ενέργεια κ.ά.), είναι ακόμη μεγάλη.

Το εργαλείο της ΕΕ (Οδηγία 2000/60 και ΣΔΛΑΠΘ) για βιώσιμη διαχείριση, ήδη κινδυνεύει στη χώρα μας να καταστεί «ευχολόγιο», «γράμμα κενό», ή «άσκηση επί χάρτου».

Να λοιπόν τι φοβάμαι ότι θα συμβεί στη Θεσσαλία τα επόμενα χρόνια:

Στη σύνθετη και δύσκολη εξίσωση μηδενισμού του υδατικού ισοζυγίου (πίνακας 1), η μόνη σταθερά είναι οι ανάγκες σε νερό της Θεσσαλίας (πρόβλεψη ΣΔΛΑΠΘ για την άρδευση 2,5 εκατ. στρ, ύδρευση κ.ά.).

Όλοι οι υπόλοιποι συντελεστές, για την επίτευξη «Καλής κατάστασης» στα υδατικά συστήματα του ΥΔ Θεσσαλίας, δηλαδή μέτρα και έργα, είναι ζητούμενα (ή άγνωστος χ).

Αν δούμε την κάθε δέσμη μέτρων ξεχωριστά και τους στόχους του ΣΔΛΑΠΘ (με τους οποίους επιχειρείται ο μηδενισμός του ελλείμματος της Θεσσαλίας), διαπιστώνουμε ότι ελάχιστα υλοποιήθηκαν (πίνακας 2):

- Μείωση κατανάλωσης 14% (από 524 σε 450 m3/στρ.): Δεν υπάρχει σχέδιο, masterplan και κίνητρα(για έξυπνα συστήματα άρδευσης). Προβληματικοί φορείς (ΤΟΕΒ, θεσμικό πλαίσιο) και ανεξέλεγκτοι χρήστες (ιδιωτικές γεωτρήσεις)
- Δρομολογημένα έργα: Κάρλα: Από την έναρξη (2000) μόλις το 2020 υλοποιήθηκε το 30% του αρδευτικού δικτύου (δυνατότητα άρδευσης 20.000 στρ.).
- Αγιονέρι: Στάσιμο το έργο από το 2006 (13 hm3).
- Ληθαίος: Έναρξη το 2005 και δεν ολοκληρώθηκε ακόμη (4 hm3).
- Πρόσθετα περιφερειακά έργα: Πρόκειται για έργα χωρίς ωριμότητα, με άγνωστο ή/και πλασματικό προϋπολογισμό και με πιθανό χρόνο υλοποίησης 15 – 20 χρόνια (Πύλη, Μουζάκι, κ.ά.). Μόνο το φράγμα Ενιπέα εντάχθηκε πρόσφατα στο Ταμείο Ανάκαμψης (ΣΔΙΤ).
- Τεχνητός εμπλουτισμός Χάλκης (10 hm3): Προκαταρκτική μελέτη από το 2000.
- Πεδινές λιμνοδεξαμενές (75 hm3): Ανεδαφική πρόταση χωρίς τεχνική τεκμηρίωση (σε ποιες περιοχές, πως θα τροφοδοτούνται με νερό, κόστος λειτουργίας, κ.ά.). (διαφάνεια 12).

Σημειώνω ότι το σενάριο μεταφοράς νερού από το θεσσαλικό τμήμα του Αχελώου (που προβλεπόταν στο ΣΔΥΛΑΠΘ του 2014), αφαιρέθηκε με εντολή του Υπουργείου προς τους μελετητές της 1ης αναθεώρησης του 2017.

Συμπερασματικά:

* Η πρόβλεψη του ΣΔΛΑΠΘ για υλοποίηση έργων ταμίευσης νερού στη Θεσσαλία, στο χρονικό ορίζοντα 2017 – 2021 (που διανύουμε), θεωρείται ανέφικτη από πλευράς ωριμότητας και διαδικασιών (απαλλοτριώσεις, δημοπρατήσεις) όσο και από πλευράς οικονομικών δυνατοτήτων της χώρας.
* Ο στόχος για την αποκατάσταση του ήδη εκρηκτικού ελλείμματος των 3 δισ. κ.μ. υπόγειου νερού σε 60 χρόνια (σύμφωνα με τις προβλέψεις του ΣΔΛΑΠΘ) είναι επίσης ανέφικτός.
* Η πρόβλεψη – δέσμευση (του ΣΔΛΑΠΘ) για άρδευση 2,5 εκατ. στρεμμάτων στη Θεσσαλία, σε συνδυασμό με την αδυναμία (για πολλά ακόμη χρόνια) υλοποίησης των απαιτούμενων έργων, θα έχει ως αποτέλεσμα την επιδείνωση του οικολογικού προβλήματος (απολήψεις 150-200 εκατ. κ.μ. ετησίως από μόνιμα υπόγεια αποθέματα).
* Το εναλλακτικό (καταστροφικό για τη Θεσσαλία) σενάριο είναι η μείωση των αρδευόμενων παραγωγικών εκτάσεων (από 500 – 900 χιλιάδες στρέμματα) και η φτωχοποίηση χιλιάδων αγροτικών νοικοκυριών.

Με όσα περιέγραψα για την αξιοπιστία του ΣΔΛΑΠΘ, με γνωστές τις στρεβλώσεις της Δημόσιας Διοίκησης και με δεδομένη την αδιαφορία Πολιτείας - κοινωνίας, σε γενικές γραμμές προδιαγράφεται η μελλοντική πορεία μας στα υδατικά και τεκμηριώνεται η δυσοίωνη προσέγγισή μου για βιώσιμη και αειφόρο ανάπτυξη της Θεσσαλίας, σήμερα μάλιστα που η πανδημία απέδειξε ότι επιβάλλεται η χάραξη εθνικής στρατηγικής με προπομπό την αγροδιατροφή.

Σε αντίθεση με τα προηγούμενα όμως, η ολοκλήρωση των ημιτελών έργων επί του Άνω Αχελώου, είναι εφικτή σε ρεαλιστικό χρονικό διάστημα 5-6 χρόνων και με ευνοϊκότερες οικονομικές προϋποθέσεις (η σχετική δαπάνη ολοκλήρωσης του φράγματος Συκιάς και της σήραγγας Πευκοφύτου δεν ξεπερνά τα 300 εκατ. €).

Για να γίνει όμως αυτό, θα πρέπει να ξεχάσουμε τα «υπέρ» ή «κατά» του Αχελώου και να αποφασίσουμε πως θα αξιοποιήσουμε καλύτερα τα εκατοντάδες εκατομμύρια ευρώ που δαπανήθηκαν για τα έργα αυτά. Φυσικά η μεταφορά από τον Αχελώο 250 εκατ. κ.μ. νερού προς τη Θεσσαλία, δεν αποτελεί πανάκεια για την επίλυση όλων των υδατικών προβλημάτων της. Μπορεί όμως να συμβάλλει στην άμβλυνση του μείζονος οικολογικού προβλήματος της Θεσσαλίας και ταυτόχρονα να κερδίσουμε τον απαιτούμενο χρόνο για τις υπόλοιπες αναγκαίες παρεμβάσεις.

Πρέπει να προχωρήσουμε χωρίς παρωχημένα υδατικά ή άλλα στερεότυπα τύπου «όσο περισσότερο νερό τόσο καλλίτερα για την παραγωγή μου» ή «οι κακοί αγρότες με τα παρκαρισμένα τζιπ στο Κολωνάκι, σπαταλούν το νερό στον κάμπο»!

Μια διαφορετική, ελπιδοφόρα, αλλά και ρεαλιστική (όχι θεωρητική) προσέγγιση, θα την άκουγα με προσοχή και με καλή διάθεση, από όπου και αν προέρχεται.

* Ο Κώστας Γκούμας είναι γεωπόνος, πρ. δ/ντής Εγγείων Βελτιώσεων, πρ. πρόεδρος ΓΕΩΤΕΕ/Κ.Ε

Πίνακας 1

66140 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ Τεύχος B'

Μηδενισμός Υδατικού Ισοζυγίου Θεσσαλίας (ΣΔΛΑΠ, 2017)		
Ανάγκες σε νερό* = Βιώσιμα διαθέσιμα + Υφιστάμενα έργα + Μέτρα & έργα [Εξοικονόμηση νερού (14%) + Έργα (Δρομολογημένα + Νέα)] *Ανάγκες της Θεσσαλίας σε νερό [2.500.000 **στρέμματα** (2007)+ ύδρευση + βιομηχανία] = **1.425 hm3**		
Βιώσιμη διαθέσιμη ποσότητα νερού (Επιφανειακά + Υπόγεια) Ετήσιο έλλειμμα υδατικού ισοζυγίου Θεσσαλίας Ποσότητα σε υφιστάμενα έργα ταμίευσης (ανά έτος)		- 780 hm3 645 hm3 - 168 hm3
Ετήσιο έλλειμα υδατικού ισοζυγίου Θεσσαλίας		477 hm3
Προβλεπόμενα (Μέτρα & Έργα) μηδενισμού υδατικού ελλείμματος		
1η δέσμη	Μείωση αρδευτικής κατανάλωσης 14% (από 524 σε 450 m3/στρ.)	185 hm3
2η δέσμη	Δρομολογημένα έργα (Κάρλα, Αγιονέρι, Ληθαίος κ.α)	67 hm3
3η δέσμη	Πρόσθετα έργα (Πύλη, Μουζάκι, Ενιπέας, κ.α), Τεχνητός εμπλουτισμός, Πεδινές λιμνοδεξαμενές	225 hm3
	Σύνολο :	477 hm3

Πίνακας 2

65965 ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ Τεύχος B'

Δράσεις - Μέτρα – Έργα (ΣΔΛΑΠ 2017)

«Υποχρεωτικά με καθορισμένη περίοδο εφαρμογής...» - σελ. 45 η 65965

	Μείωση κατανάλωσης 14% (από 524 σε 450 m3/στρ.) στα 2.500.000 αρδευόμενα στρέμματα (2007) της Θεσσαλίας : Χωρίς σχέδιο – masterplan – κίνητρα, με προβληματικούς φορείς (ΤΟΕΒ, θεσμικό πλαίσιο) ή ανεξέλεγκτους χρήστες (ιδιώτικές γεώτρήσεις)	hm3
2η δέσμη	**Δρομολογημένα έργα :** Κάρλα : Από το 2000 (έναρξη) μόλις το 2020 υλοποιήθηκε το 30% του αρδευτικού δικτύου (άρδευση 20.000 στρ.). Αγιονέρι : Στάσιμο το έργο από το 2006 (13 hm3) Ληθαίος : Έναρξη το 2005 και δεν ολοκληρώθηκε ακόμη (4 hm3)	20 hm3 -
3η δέσμη	**Πρόσθετα περιφερειακά έργα :** Πύλη, Μουζάκι, Ενιπέας (ένταξη 2021 σε ΣΔΙΤ), κ.α Τεχνητός εμπλουτισμός Χάλκης (10 hm3) : Προκαταρκτική από το 2000 Πεδινές λιμνοδεξαμενές (75 hm3): Ανεδαφική πρόταση χωρίς τεκμηρίωση (Πρόκειται για έργα χωρίς ωριμότητα, με άγνωστο ή/και πλασματικό προϋπολογισμό και με πιθανό χρόνο υλοποίησης 15 – 20 χρόνια) Δες περισσότερα για τα Περιφερειακά έργα στον σύνδεσμο : https://drive.google.com/file/d/1UeJ6hx8lz5GYWrqChj0L1Ykfcha4hIVT/view?usp=sharing	0 hm3 0 hm3 0 hm3
	Σύνολο :	20 hm3